

קול צופיך

מרן הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

נח - תש"ס - מאת מרן הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

השיעור לעילוי נשמת :

מרן הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

פרשת השבוע : נח

השיעור נמסר ע"י הרב מרדכי אליהו זצוק"ל, בשנת תש"ס.

שומע כעונה, ברך עלינו

אברהם ודורו של נח

כתב הרמב"ם בהלכות ע"ז פרק א "בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדולה ונבערה עצת חכמי אותו הדור. ואנוש עצמו מן הטועים היה" וכו' והמצב הלך והתדרדר עד שהם וכוהניהם האמינו בכוכבים ומזלות ובעבודה זרה ושכחו שם השם עד שהגיעו למצב כלשון הרמב"ם "וכיון שארכו הימים נשכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם ולא הכירוהו וכו' אבל צור העולמים ולא היה שום אדם שהיה מכירו ולא יודעו אלא יחידים בעולם כגון חנוך ומתושלח נח שם ועבר. עד שנוגד עמודו של עולם והוא אברהם אבינו. כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה והיה תמיה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו, כי אי אפשר שיסבב את עצמו עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבוננתו הנכונה... כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערוך דין עמהם ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה, ושיבר הצלמים והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם" וכו' "כיון שגבר עליהם בראיותיו בקול המלך להורגו ונעשה לו נס ויצא לחרוץ, והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד, והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא שנאמר "ויקרא שם בשם ה' אל עולם", וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת, עד שנתקבצו אליו אלפים ורבות והם אנשי בית אברהם.

ושתל בלבם העיקר הגדול הזה, וחבר בו ספרים, והודיעו ליצחק בנו, וישב יצחק מלמד ומזהיר, ויצחק הודיע ליעקב ומינהו ללמד וישב מלמד ומחזיק כל הנלוים אליו, ויעקב אבינו למד בניו כולם והבדיל לוי ומינהו ראש והשיבו בישיבה ללמד דרך השם ולשמור מצות אברהם, וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא תשכח הלמוד, והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלוים עליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה', עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות, ומעולם לא עבד שבט לוי עבודת כוכבים, וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר וחזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן. ומאהבת ה' אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו, כיון שנתנבא משה רבינו ופטר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו ומה יהיה משפט עבודת כוכבים וכל הטועים אחריה".

והקשה הראב"ד על הרמב"ם כיצד כתב שאברהם לימד לדעת את ה' בארץ כנען "הרי היו שם שם ועבר איך לא היו מוחזין" ותירץ הראב"ד "אפשר כי מוחים היו, ולא אירע להם שישברו את צלמיהם לפי שהיו מתחבאים מהם עד שבא אברהם ושבד צלמי אביו" ועיין כס"מ שם על הפירוש "מתחבאים".

למדנו מהרמב"ם והראב"ד שכוחו של אברהם היה בזה שהפיץ תורה ברוב עם ובאומץ גדול, ולא נשאר בידעית ה' לעצמו בלבד. אנו ממישיכי דרכו צריכים לדעת שדרכה של תורה הוא בקידוש ה' ובלמוד תורה לאחרים ועיין מדרש תהילים קי"ח "ושים ועבר הטמינו עצמם" וכו' ואברהם צדקתו עומדת לעד וכו'.

בזה הסבירו את המובא בגמרא בענין דף ה: שאמר שמואל לפני הקב"ה "רבונו של עולם, שקלתני כמשה ואהרן דכתיב בתהלים פרק צט ו "משה ואהרן ככהניו ושמואל בקראי שמו קראים אל ה' והוא יענם".

שומע כעונה

הפועלים שבשדות ושאנים בקיאים - יוצאים בחזרת הש"ץ.

בגמרא ברכות כט. "אמר רבי תנחום אמר רב אסי: טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים - מחזירין אותו, שאלה בברכת השנים - אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה" וכו' ולא הזכיר "גבורת גשמים" היינו "משיב הרוח וכו'" ולא הזכיר גם "מוריד הטל".

מקשה הגמרא הרי ראינו הלכה אחרת במקום אחר "מיתבי: טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים - מחזירין אותו, שאלה בברכת השנים - מחזירין אותו"? מתרצת הגמרא "לא קשיא: הא ביחיד, הא בצבור". מי שבתפילה עם הציבור לא בקש גשמים - אינו חוזר כיון שבחזרת הש"ץ ישמע מהש"ץ בקשת גשמים ויצא ידי חובה. אמנם אם נזכר לפני "שומע תפילה". יאמר "ותן טל ומטר" ב"שומע תפלה" וכתבו שם התוס' וכן שאר מפרשים לפי הירושלמי שאחרי "שומע תפילה" עד שעוקר רגליו חוזר ל"שומע תפילה" ולפי הרמב"ם ושו"ע חוזר ל"ברך עלינו" לברכה תשעית וממשיך תקע וכו'. ועיין בש"ץ דף קיח שלדעת בית יהודה לא יחזור אלא ישמע משליח ציבור והוא חלק עליו וכתב שיכל לשמע לשמע מש"ץ אך לא חייב.

משמע מכאן שאפשר לצאת ידי חובה בהקשבה לתפילת שליח הציבור. והעירו על כך בתוס' במסכת ברכות דף כט: ד"ה "טעה" בשם בה"ג בעל הלכות גדולות שכששומע משליח ציבור ויוצא ידי חובה "צריך לדקדק מפי החזן כל אות ואות של תפלה אע"פ שהוא בקי דהא אמרינן בראש השנה דף לד: "כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא הבקיי".

ומקשה תוס': הרי היתר זה לצאת בתפילת ש"ץ ניתן רק פועלים שבשדות שאנוסים במלאכה ואינן יכולין להסדיר תפלתם, או לאנשים שאינם בקיאים בתפילה: אבל האחרים איך יצאו ידי חובה בתפילת הש"ץ?

מי שהתפלל וטעה - יוצא בחזרת הש"ץ.

ומתריצים בתוס': שרק מי שלא התפלל כלל ויודע להתפלל לא יוצא בתפילת הש"ץ אבל מי שכבר התפלל וטעה יכול לצאת בהקשבה לחזרת הש"ץ ו"לא חשבינן ליה כאילו לא התפלל כלל". ומסכמים התוס' ש"והוא הדין לכל דבר שמחזירין אותו, אי הדר שמע ליה משלוחא דצבורא מראש ועד סוף - נפיק".

והר"מ פסק שדוקא מי ששכח להזכיר "יעלה ויבא" - יוצא בשמיעתו משליח צבור, אבל שכח ברכה שלמה - מחזירין אותו וכ"כ תוס' ר"ה דף לד: ד"ה כז: וכן פסק בשו"ע בסימן קכד ס"ע א "לאחר שסיימו הציבור תפלתן, יחזור ש"ץ התפלה, שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוין למה שהוא אומר, ויוצא בו; וצריך אותו שיוצא בתפלת ש"ץ לכוין לכל מה שאומר ש"ץ מראש ועד סוף; ואינו מפסיק; ואינו משיח; ופוסע ג' פסיעות לאחוריו, כאדם שמתפלל לעצמו".

משמע שרק מי שאינו בקי יכול לצאת בתפילת ש"ץ וכתב הב"י והאינו בקי צריך לכוון מה שאומר הש"ץ ומבין מה שש"ץ אומר וכ"כ הב"ח שם ועיין כה"ח שם ס"ק ד'.

קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

נח - תש"ס 055 - מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

החזרה. והיום בארץ ישראל ברוב המקומות לכל המתפללים יש סידור ויודעים לקרות ולכן בכל מקום שאפשר לא יאמר השי"ך את תפילת הלחש בקול אע"פ שנהגו כך בחו"ל.

"אתה חוננתנו" בקול

היה מנהג שהחזן אומר במוצאי שבת "אתה חוננתנו" בקול רם כדי שמי שאין לו סידור ישמע ויצא ידי חובה. והיום אין צורך בכך כי זה מבלבל את המתפללים, שלכולם יש סידור ביד ויכולים לקחתו. והטוב הוא רק להזכיר שתי המילים "אתה חוננתנו" בקול להזכיר לשאר המתפללים שלא ישכחו. אולם אין אור בבית הכנסת טוב לומר "אתה חוננתנו" בקול.

תפילת שי"ך כשאין סידור או כשכבה החשמל

כשכבה החשמל בשבת או ביום טוב אסור לומר לכרי להדליקו, ולכן יעמידו חזן שיודע את התפילות בע"פ שיאמר התפילה בקול ויקשיבו הציבור ויכוונו לכל מילה ומילה. ורק בתחנון ביום כיפור יאמר כל אחד בלחש את הוידי על חטאיו שלו. ועיין בר"פ אופני איסור והיתר באמירה לגוי ח"יב מ"ג.

שכח "ברך עלינו" ונזכר אחרי י"ח

מז' מרחשוון אם אדם שכח "ברך עלינו" ונזכר אחרי שסיים תפילת י"ח צריך לחזור ולהתפלל. ואם חושש לחזור ולהתפלל שמא יפסיד "קדושה" ו"ברכת כהנים" וכד' - יעמוד בשתיקה כמו בשמונה עשרה, ישמע בשתיקה את חזרת השי"ך מהחזן עם "ברך עלינו", יענה על קדושה, יענה "אמן". לא יענה "ברוך הוא וברוך שמו" לא יענה "אמן" על ברכת כהנים. ובסיום שמונה עשרה יפסע ג' פסיעות ב"עושה שלום". ותעלה לו תפילה ששמע מהשי"ך כמו שהתפלל בעצמו. ובלבד שישים לב לא לדבר ולכוון לכל ברכותיו של השי"ך. ועדיף שיכוון כשסידור בידו. ואם יכול - עדיף שיתפלל בעצמו ועיין עוד לקמן.

טעה במנחה של ערב שבת

מי שהתפלל מנחה ביום שישי ושכח לומר "ברך עלינו", ועד שזכר וביקר את ההלכה שצריך לחזור ולהתפלל מנחה, כבר קיבל הקהל את השבת, ולא יכול המתפלל לחזור ולהתפלל מנחה של יום חול שנית או שטעה ביום שישי ולא חזר להתפלל מנחה בטעות או בגלל קוצר זמן. מה יעשה? אם יתפלל ערבית שתיים הרי לכאורה לא יתקן כלום כיון שבערבית של שבת לא יאמר "ברך עלינו"? ויש מי שאומר שתפילה בלי "ברך עלינו" כאילו לא התפלל ועיין תוס' ברכות דף כ"ו ע"ב ד"ה טעה וחייב בתשלומין אפילו אם לא יזכר בתשלומין מה שהחסיר.

פסק מר"ן בשו"ע "טעה במנחה של שבת והתפלל י"ח ולא הזכיר של שבת מתפלל במוצאי שבת שתיים ואינו מבדיל בשניה. ויתפלל אותה בתורת נדבה ואינו צריך לחדש בה דבר, והוא הדין אם לא הזכיר יעלה ויבא במנחה של ר"ח" ועיין כה"ח ומש"ב שם ופסק כן מהספק של התוס' לעיל.

וא"כ מאחר ושבבת ויו"ט לא מתפללים נדבה ואפילו לא בתנאי עיין לשו"ע סי' ק"ז סעי' א' ולחונים עליו ולבא"ח משפטים אות ט"ז וע"כ אחרי ערבית של שבת קודש יכוון ב"מעין שבע" לצאת ידי חובת "תשלומין". וכן אם טעה בשבת וצריך לחזור על תפילתו, יכול היחיד לצאת ידי חובה בברכת "מעין שבע" ששליח הציבור חוזר ואומר.

וכ"כ שולחן ערוך סימן רסח סעיף ג' "אם התפלל של חול ולא הזכיר של שבת, או שלא התפלל כלל ושמע משי"ך ברכה "מעין שבע" מראש ועד סוף - יצא". וכך כתב האר"י ז"ל שתפילת "מעין שבע" היא כתפילה לכל דבר. ולכן אם שכח ואמר בה בעשרת ימי תשובה "האל הקדוש" - צריך לחזור. ועיין לרע"א בענין אם "מעין שבע" מועיל גם לדברים שלא מזכיר כמו "יעלה ויבוא" בחול המועד - עיין סימן קיד על ס"ע ה'. אולם לדעת האר"י שכך היתה התקנה - אין צ"ע של רע"א. ועיין תשובת הרמב"ם המובת בב"י סימן קכד.

לצאת ידי חובה בקידוש של מישהו אחר

בשו"ע סי' רעא סעי' ב כתב "נשים חייבות בקידוש אע"פ שהוא מצות עשה שהזמן גרמא משום דאיתקש "זכור לישמור". והני נשי הואיל ואיתנהו

ובסעיף י כתב "מי ששכח ולא אמר יעלה ויבא בר"ח או בחולו של מועד או בכל דבר שצריך לחזור בשבילו, יכוון דעתו וישמע משליח ציבור כל י"ח ברכות מראש ועד סוף כאדם שמתפלל לעצמו; ולא יפסיק ולא ישיח; ופוסע ג' פסיעות לאחוריו, דכיון שכבר התפלל, אלא ששכח ולא הזכיר, אע"פ שהוא בקי, שי"צ מוציא"ו עיין בב"י שם שכתב לא פוסקים כר"מ ואפילו ברכה שלמה אפשר לצאת ידי חובה אם שומע משי"ך כדן ואפשר שסברת הבה"ג שחורה עם סברת התוס' ברכות כו.

למסקנא:

א. מי שאינו יודע להתפלל יכול לצאת ידי חובה בהקשבה לתפילת השי"ך.
ב. אם יודע להתפלל, יכול לצאת בתפילת השי"ך רק אם התפלל וטעה. ועיין לבית יוסף בסוף סימן קכ"ד שתמה על התוס' ועל הרא"ש שהביאו ראייה ממסכת ר"ה הרי זה אליבא דר"ג ולדעת חכמים אינו פוטר אלא מי שאינו בקי וכו' ותי"ץ "ואפשר דהכי קאמר כיון דר"ג סבר דשי"צ פוטר הבקי איכא למימר דלא פליגי רבנן עליה אלא בשלא התפלל כלל. אבל אם התפלל וטעה מודו לר"ג דשי"צ פוטר"ו ויש שפוסקים הלכה כר"ג וכאמור הרמב"ם ואחרים פוסקים כחכמים.

האם יוצא בשמיעת השי"ך בברכת יוצר וקריאת שמע?

כתב הרא"ש כלל ד' יט הובא בטור נט שמתחילת יוצר אור עד שמונה עשרה לכתחילה היה יכול כל אדם לסמוך על תפילת השי"ך אם לא שיש חשש שלא יכוון דעתו. "כי אין אדם יכול לכוין תדיר עם שי"צ בשתיקה. וגם אם היה מכוין לדברי שי"צ בשתיקה ובאמצע הברכה היה פונה לבו לדברים אחרים הרי הפסיד הכוונה כי הפסיק באמצעותו. אבל כשאדם קורא בפיו ואף אם קורא מקצתה בלא כוונה - יצא".

והסביר דבריו הב"י שם "יומ"מ קשה לי על תשובת הרא"ש דשמע מינה שאם לא היה חושש שמא יפנה לבו לדברים אחרים לא היה מברך בפיו כלל אלא היה סומך לצאת בשמיעתו משליח ציבור, ואמאי. הא אסיקנא בסוף ראש השנה דף לה. דאין שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן אלא בברכות ראש השנה ויום הכיפורים בלבד או למי שאינו בקי.

ושמא יש לומר דהיינו דוקא בברכות דתפלה ד"רחמי נינהו" שהן בקשה ויותר מתעורר האדם שאומרם בפיו, אבל בברכות דק"ש וכיוצא בהן, בשומע משליח ציבור יוצא "והוא שיכוין לכל דבריו".

אמנם כבר כתב הרא"ש שאין לעשת כן כיון שיש חשש לאיבוד הכוונה. וכתב הטי"ז שבימינו המצב קשה עוד יותר כי יש גם כאלה שבאמצע החזרה לא שמים לב ולא מכוונים. ויש נשים שאינם מבינות וא"כ איך יצאו ידי חובה. ולכן כתבו הב"ח והמהרש"ל שהיום לא תועיל שמיעה מהחזן ועיין משי"ב בס"י קכ"ד ס"ק מ' וכה"ח שם ס"ק נ"ו.

האם יוצא בשמיעת השי"ך בימים נוראים?

כתב הרמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ח הלכה ט' "שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן, כיצד? בשעה שהוא מתפלל והם שומעין ועונין "אמן" אחר כל ברכה וברכה הרי הן כמתפללין, במה דברים אמורים? כשאינו יודע להתפלל. אבל היודע אינו יוצא ידי חובתו אלא בתפלת עצמו. במה דברים אמורים? בשאר ימות השנה חוץ מראש השנה ויוה"כ של שנת היובל, אבל בשני ימים אלו שליח ציבור מוציא את היודע כשם שמוציא מי שאינו יודע מפני שהם ברכות ארוכות ואין רוב היודעים אותן יכולין לכוון דעתן כשליח ציבור, לפיכך אם רצה היודע לסמוך בשני ימים אלו על תפלת שי"ך להוציא ידי חובתו הרשות בידו" ועיין שם כס"מ ולח"מ מה שהסבירו את דברי הרמב"ם לעומת הר"י.

השו"ע לא הביא הלכה זו של ר"ה ויוה"כ אע"פ שהטור הביאה ואולי הטעם הוא כי בזמנו כבר היו סידורים מצויים, ולא שכיח ששי"ך יתפלל לחש בקול גם לא בימים אלו. וגם הרמב"ם לא הביא "עם שבשדות" כי לדעתו רק אם שומע בפועל מהשי"ך.

אמירת "תפילת לחש" בקול

היה מנהג בחו"ל לבליל ראש השנה וכיפור שהשליח ציבור אומר את תפילת הלחש בקול, אבל ביום היו אומרים תפילת הלחש בלחש כיון שגם מי שאינו יודע לקרוא או שאין לו סידור יכול להקשיב לחזרת השי"ך. ובמקומות כאלו צריך להקפיד ביותר לא להסיף פיוטים וכד' באמצע

קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

נח - תש"ס 055 - מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

כתב הרב ערך השולחן בסי' קצ"ג בקידוש המברך יכוון להוציא. ואם השומע אינו מבין לא יוצא בשמיעה. בין יחיד ליחיד ובין שליח ציבור לקהל. לעולם אינו מוציא ידי חובה אפילו בלשון הקודש אלא אם כן מבינים אותה. וכן כתב הלבוש ועוד פוסקים שיברך בלשון שמבין באנגלית או בכל שפה שמבין. ועיי' שם ס"ק ג' שהביא מחלוקת בד"ץ אם המברך עצמו אינו מבין לשון הקודש.

ובמשנה ברורה כתב בסימן קצ"ג ס"ק ה': "ויש פוסקים שסוברין שבלשון הקודש יוצא אדם ידי חובתו בשמיעה אע"פ שאינו מבין הלשון משא"כ בשאר לשונות דלכו"מ אינו יוצא אם אינו מבין הלשון וכן המנהג שנים יוצאות ידי חובה בשמיעה מהמברך אף על פי שאינן מבינות כלל. ואפילו בקידוש שהוא דאורייתא לכו"מ להנשים אפילו הכי יוצאות בשמיעה. וכן עם הארץ אף על פי שאינן מבינים דברי המקדש. אחרונים ומכל מקום יותר טוב שיאמרו אחרי המברך והמקדש מלה במלה בלחש אם אפשר להם, דבזה יצאו לכל הפוסקים. ובלאו הכי נכון לעשות כן לכו"מ דאי אפשר לכוין ולשמע היטב".

אמנם בסי' קכ"ד ס"ק ב' לא משמע כן בדברי המשנה ברורה ואפשר לחלק בין תפילה לברכות. אולם כאמור לפי ערך השולחן לא יצא יד"ח ועיי' לכה"ח סי' קפ"ג ס"ק ל"ז ועיי' לשו"ע על רבינו זלמן סימן קפ"ה סעי' א' שצריך המברך להבין מה שאומר בלשון הקודש וכל שכן השומע, אבל כתב שאין נוהגים כן וטוב להחמיר להבין. אולם מדברי השו"ע סימן קצ"א ס"ע א' משמע שאפילו בלשון הקודש צריך שיבין ועיי' שם כה"ח ס"ק ב' ד ה

ליסיום:

בתפילה או בכל ברכה או תפילה צריך לכתחילה לאמר בעצמו ולא יסמוך על הש"צ אפילו באופן המותר. ואם אינו יודע להתפלל או שאינו יכול או שכבר התפלל וחסר לו קטע מהתפילה שלא אמר וקשה לו לחזור בעצמו- יסמוך על הש"צ. קכ"ד סעי' י'.

בברכות המוציא או בברכת המזון בקידוש, והבדלה יכול אחד לברך ולהוציא אחרים אם אכל עמהם, ואפילו אם הם בקיאים. ולכן גם נשים שחייבות בזה הבעל מקדש ומוציא אותם ואת בני הבית והאורחים יד"ח, צריכים לשמוע את הכל מתחילה ועד סוף ולא ידברו ביניהם, וכן צריכים להבין מה שהמברך מברך אחרת לא יוצאים יד"ח.

בשעת דחק אם המברך בעצמו אומר בלשון הקודש אפילו שהשומע לא מבין - יצא ידי חובה. ואפשר לסמוך על זה בדיעבד כיון שיש פוסקים כך. ועדיף שיאמרו איתנו מילה במילה בלשון הקודש אפילו שלא מבינים. ברך עלינו

מהלכות ברך עלינו

א. בימות הגשמים אומרים "ברך עלינו". בארץ ישראל מתחילים לומר רק מליל ז' במרחשוון, כיון שחז"ל רצו לתת לאלו שעלו לירושלים בימי סוכות זמן לחזור לבתיהם ללא גשמים. ואומרים אותה עד מנחה של ערב פסח, ועד בכלל עיי' שו"ע ק"א א'.

ב. לפי האר"י, בקיץ אומרים "ברכנו" ובחורף אומרים "ברך עלינו" וכן נוהגים בכל עדות המזרח וחלק מעדות אחרות. ויש עדות שבק"ק ובחורף אומרים "ברך עלינו" ואלם בקיץ אומרים "ותן ברכה" ובחורף אומרים "ותן טל ומטר לברכה" ובכל מקום שנכתוב לקמן "ברכנו" הכוונה לקיץ, ו"ברך עלינו" הכוונה לחורף.

ג. משמחת תורה ועד מנחה של ו' במרחשוון אומרים "ברכנו", ואם טעה ואמר "ברך עלינו" אינו חוזר. וכן לנוהגים בקיץ לאמר "ותן ברכה" אם אמר "ותן טל ומטר לברכה" אינו חוזר. וכן הנמצא בחו"ל שמתחילים מיום שישים לתקופה אם הזכירו בתקופה הנ"ל טל ומטר - לא חוזרים.

ד. אם בימות הגשמים אחרי ז' במרחשוון אמר "ברכנו" ולא ביקש גשם, אין בקשתו שלמה, וצריך לחזור ולבקש גשם. אמנם אם נזכר קודם שסיים את תפילתו יכול לבקש גשם גם במקומות אחרים כדלקמן:

ה. אם נזכר בתוך אמירת "ברכנו" יעצור ויתחיל ברכת "ברך עלינו". ואפילו אמר "ברוך אתה" ולא אמר "ה"י" של מברך השנים - חוזר לתחילת הברכה. וטוב שישחה מעט זמן - שיעור הילוך ארבע אמות כשתי מטר. ולא שילך ממש אלא שימתין "זמן" הליכה של ארבע אמות שהוא כזמן של שתי נשימות.

בשמירה איתנה בזכירה ומוציאות את האנשים הואיל וחייבות מן התורה כמותם".

ואם אדם לא קידש לעצמו יכול לקדש לעצמו ולאחרים בכוס יין אחת אם אוכל עימם אפילו אם הם בקיאים ויודעים לקדש.

ואם הם אינם יודעים - יכול לקדש להם וגם לברך להם "בורא פרי הגפן" אפילו שאינו אוכל עמם ובלבד שלא יטעם מהיין או שישתה לפחות רביעית שם רעג סעיף ד' "יכול אדם לקדש לאחרים אע"פ שאינו אוכל עמם, דלדידהו הוי מקום סעודה. ואע"ג דבברכת היין אינו יכול להוציא אחרים אם אינו נהנה עמם - כיון דהאי "בורא פרי הגפן" הוא חובה לקידוש, כקידוש היום דמי, ויכול להוציא אע"פ שאינו נהנה. והוא שאינם יודעים" והוסיף הרמ"א ש"אפילו בקידוש של יום בשחרית בשבת, מותר לעשות כן".

וצריך לזכור שכולם חייבים בקידוש וכשהבעל מקדש כולם יוצאים ידי חובה. כל ילד מעל בר מצוה וכל אשה מעל בת מצוה חייבים בקידוש ויוצאים ידי חובה בקידוש הבעל. ולכן צריך המקדש לשים לב שהוא מכוון להוציא והם יכוונו לצאת ולא יתעסקו בדברים אחרים, לא יסדרו המפות או השולחן ולא ירמוזו ויאמרו שלום זה לזה כיון שכולם חייבים בקידוש זה.

וכתב בא"ח ש"ש בראשית הלכה טו. אם בעל הבית אינו מכוון להוציא ידי חובה או שבעל הבית אינו אומר המילים בבירור "העליתי בסה"ק מקבציאל שזה האדם שאינו יכול לשמוע הברכה מן בעל הבית ולא יכול לקדש עם כוס בעצמו - יתן עיניו בכוס שביד בעל הבית שמקדש עליו, ויאמר בלחש ברכת הקידוש כולה בענה שבעל הבית מקדש". ושם הבאתי דברי הגאון רע"א ז"ל בתשובה סי' ז' שעשה תיקון לומר ברכת הקידוש בלי פתיחה ופתיחה ופקפתי בזה יע"ש וסמכתי בדבר זה שכתבתי על מה שכתב הרב ברכי יוסף ז"ל סי' רצ"ה אות ד' בשם מהר"י זי"ן ז"ל ובנ"ד חשיב דיעבד כיון דאי אפשר לו לקדש על הכוס בפני עצמו ולאחזו בידו.

האם מותר לומר בניגון "אלוקינו ואלוקי אבותינו". היה מנהג בחלק מעדות המזרח לומר עם המברך בקול ובניגון "אלוקינו מלך העולם" ונהגו כן כדי להרגיל השומעים לכוון למברך. אולם כתבו הפוסקים שאם אומרים את כל הברכה זה אפשרי. אבל לומר רק "אלוקינו מלך העולם" בקול רם וממשיכים את הברכה זה לא מועיל כי לא אמרו "ברוך אתה ה'". אבל אחרי "אלוקינו מלך העולם" יכולים להצטרף ולאמר את שאר הקידוש בקול רם, ובלבד שלא יברכו בסוף, ויסמכו בברכה על המקדש.

לצאת ידי חובה בברכת המזון של מישהו אחר

חובת לנשים כולם חייבים בברכת המזון גברים וילדים. וגם נשים חייבות בברכת המזון. אך יש מחלוקת אם נשים חייבות מדרבנן או מדאורייתא. אבל לכל הפוסקים חייבת לברך. ולכן תיקן הב"ח לנשים שלא היו יודעות לקרוא בזמנו ברכת המזון בקיצור. והקשו עליו איך תיקן ברכה בקיצור שלא כנוסח חכמים, וענה להם והולאי שיכוונו בברכה קצרה זו. ובימינו שרוב הנשים יודעות לקרוא, טוב שיברכו הברכה הרגילה המופיעה בסידורים.

בסעודות גדולות כתב הט"ז בסימן קפ"ג ס"ק ו' "ושערוריה זו מצויה בעונותינו הרבים בינינו שבאותו פעם שהמברך בזימון מברך - אין שומעים לו ומדברים דברים אחרים ועוברים על עשה דאורייתא "וברכת את ה' אלוקיך" בשאט נפש ובפרט בסעודות גדולות". וכתב על כך הרבה וסיכם שבמקרים כאלו "וטוב שלא יעשו זימון כלל". כי טועים הם וחושבים שיוצאים ידי חובה, ולכן טוב שכל אחד יברך "בלחש עם המברך ולא יבוא לידי מכשול דאורייתא".

ברכה בניגון במקום שיש ילדים קטנים או אורחים שאינם יודעים לברך ברכת המזון טוב שיברכו בקול או בשירה, כמו שנוהגים בבתי ספר וגני ילדים וצריך שאדם אחד גדול יכוון להוציא ידי חובה את השומע או שהשומע יאמר אתם מילה במילה.

שומע ולא מבין את השפה

מה יעשה אדם ששמע תפילה ולא הבינה כיון שלא מבין לשון הקודש? מי שמבין רק אמהרית או רק אנגלית, או רוסית איך יצא ידי חובה בשמיעת קידוש בעברית מאדם אחר?

קול צופיך

מִן הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרְה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לְקִי
הֶרֶב מֵרַדְכֵי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

נח - תש"ס 055 - מאת מִן הָרֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרְה"ג הַמְּקוּבֵּל זְצוּק"ל

האם יכול לחכות עד שהחזן יגיע בחזרה אליו ויוציאו? האם מועיל לשלב תפילה שלו בשל השי"ץ?

הרב בעל "שלמי ציבור" דף קי"ח כתב שהיה אדם שטעה והזכיר גשם בימות החמה ונזכר בהאל הקדוש שמעיקר הדין צריך לחזור לראש התפילה. ונשאל שם האם אדם זה יכול להמתין במקומו בשקט עד שהשי"ץ יתחיל החזרה והוא יכוין לצאת ידי"ח בתפילת השי"ץ? והאריך והביא את דעת הרב "בית יהודה" שלדעתו אפשר לחכות לשי"ץ ולשמע אותו מתחיל ועד סוף תפילת י"ח. אך הרב שלמי ציבור עצמו הביא דעת החולקים על הרב "בית יהודה".

למסקנה פסק כמו החולקים על הרב "בית יהודה" ולא יסמוך על השי"ץ אלא יחזור ויתפלל מראש התפילה ועד הסוף.

ענין בביאור להלכה סי' קכ"ד ד"ה יכוון שהביא סברת רע"א שאם שחך לאמר יעלה ויבא ונזכר אחרי שהתחיל "מודים" שמעיקר הדין צריך לחזור ל"רצה" אם רוצה לסמוך על חזרת השי"ץ יכול וצריך לשמוע כל החזרה מתחילה ועד סוף ודת "ביאור הלכה שמספיק לשמוע חזרת השי"ץ מ"רצה" וה"ה ב"ברך עלינו". וענין בשי"ץ שם אם השמיעה עיני שי"ץ זה תקנה או חיוב.

"למדני חקיד" באמצע התפילה

מהדין אם אדם נטל בידו פרי לאוכלו ובידו עליו, ונפל מידו צריך לומר: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" על שהוציא שם שמים לבטלה; ואם אמר כשנפל: "ברוך אתה ה', ולא אמר "אלהינו", יסיים ויאמר: "למדני חוקיד" תהילים קיט, יב, שיהא נראה כקורא פסוק ואין כאן מוציא שם שמים לבטלה. ענין שולחן ערוך סימן ר"ט סעיף ו'.

מה הדין כשאדם טעה בברכה בתפילה ונזכר בטעותו אחרי שאמר "ברוך אתה ה'" - האם יכול לומר "למדני חוקיד" כמו בברכת פרי דעיל, או שמא אי אפשר בתפילה לומר פסוק "ברוך אתה ה' למדני חוקיד" שאינו מענין התפילה?

אומר הריטב"א בחידושי למסכת תענית "ובשם החסיד ז"ל אפילו אמר "ברוך אתה ה'" מסיים כקורא בתורה "למדני חוקיד". כדין כל מי שרצה לברך ונפלו מפניו. ואין כן דעת רבינו הצרפתיים אלא כל שהתחיל בחתימה, חותם כדרכו במקום שאין מחזירים אותו. אבל במקום שמחזירים אותו - חוזר אומר "למדני חוקיד". ופירוש דבריו שבברכה שלא חייב לחזור - כגון ב"מחזיר שכברו לציון" בליל ר"ח ששכח לומר "יעלה ויבוא" ואמר רק בא"י לא אומר "למדני חוקיד" כיון שאם שכח "יעלה ויבוא" - לא חוזר. אבל בבוקר ראש חודש שאם טעה ושכח "יעלה ויבא" - חוזר, אם נזכר אחרי שאמר "ברוך אתה ה'" יאמר "למדני חוקיד". וכדברי הריטב"א כן פוסקים. וענין ש"צ דף קי"ז.

ולכן בברכת "ברך עלינו" שאם שכח חוזר. אם שכח לומר "ברך עלינו" ונזכר לאחר שאמר "ברוך אתה ה'" של סיום הברכה "מברך השנים", יסיים "למדני חוקיד" ויחזור לתחילת "ברך עלינו". אבל אם אמר "מברך אתה ה' מברך" יאמר "השנים" ואחר כך יאמר מיד "ותן טל ומטר לברכה".

וכן אם נזכר אחרי שאמר "ברוך אתה ה'" ולא סיים "שומע תפילה", לא יסמוך על זה שיאמר "ותן טל ומטר לברכה" אחר כך, אלא יאמר "למדני חוקיד, ותן טל ומטר לברכה כי אתה שומע תפילת וכו'". ואם אמר "שומע תפילה" - כל עוד לא התחיל "רצה" - יאמר "ותן טל ומטר לברכה" לפני "רצה". והוא הדין ב"יעלה ויבוא" בתפילת שחרית וערבית אם אמר "בא"י" וטרם אמר "המחזיר" - יאמר "למדני חוקיד" ויחזור ל"רצה" וענין בא"י ש"ש ויקרא סי"ק י"ב.

סידור התפילה

לעולם יכין אדם את תפלתו לפני שמתפלל. ובמיוחד אמורים הדברים למי שמתפלל בסידורים ישנים שבהם כל דבר נמצא במקום אחר. וצריך לחפש "יעלה ויבוא" בעמוד פלוני וכו'. ודבר זה לא ראוי לעשותו באמצע התפילה שגם מבלבל כוונתו וגם לא נאה הדבר להעשות לפני מלך. לכן יסמן לפני התפילה בסימניות כל מה שצריך בתפילה, אם "יעלה ויבוא" ואם "אתה חוננתנו" ו"על הנסים" וכד'. ובמינו ובימנו בסידורים החדשים הכל על מכונו ואין צורך לחפש באמצע התפילה ועדיף להתפלל בהם.

שנה שישית - שנת ברכה

בנוסף ספרד מאריכים יותר "מלא ידינו מברכותיך, מעושר מתנות ידיך" ר"ת "מים" ללמדך כי כל הנוטל ידים ברווח יביאו לו הרבה מים טובה. וכשמקצצים במים לא יקצצו בנטילת ידים ענין ש"ש סי' קנ"ח סעי' י'. והשנה היא שנה שישית לשמיטה, ויש הבטחה מבורא עולם ששנה זו תהא שנת ברכה. גם גשם של מים גשמיים וגם גשם של רוחניות אין מים אלא תורה.

ויש אומרים שבמקרה הקודם אין צריך לחזור לראש הברכה אלא יאמר "ותן טל ומטר לברכה" ויסיים "בא"י מברך השנים" וטוב לנהוג כסברא הראשונה.

ו. אם נזכר לאחר שאמר "ברוך אתה ה'" של סיום הברכה "מברך השנים", יסיים "למדני חוקיד" ויחזור לתחילת "ברך עלינו". ואם אמר "ברוך אתה ה' מברך" יאמר "השנים" ואחר כך יאמר מיד "ותן טל ומטר לברכה" לפני שמתחיל "תקע".

ז. אם נזכר אחרי שסיים את ברכת "ברכנו" ולפני שהתחיל "תקע בשופר" יאמר מיד "ותן טל ומטר לברכה" וימשיך "תקע בשופר" לדעת משנה ברורה לא יאמר כאן ותן טל ומטר לברכה אלא בשומע תפילה והחושש לסברתו יאמר פעמיים כאן ובשומע תפילה.

ח. אם נזכר אחרי שהתחיל "תקע בשופר" אפילו אמר רק מילת "תקע" ימשיך עד "שומע תפילה" ושם יאמר "ותן טל ומטר לברכה... כי אתה שומע תפילת כל פה" וכו'.

ט. אם נזכר אחרי שאמר "ברוך אתה ה'" ולא סיים "שומע תפילה", יאמר "למדני חוקיד". תן טל ומטר לברכה. כי אתה שומע תפילת וכו'.

י. אם נזכר אחרי שסיים ברכת "שומע תפילה" ולפני שהתחיל ברכת "רצה", יאמר שם "ותן טל ומטר לברכה".

יא. אם נזכר אחרי שהתחיל ברכת "רצה", אפילו אמר רק מילת "רצה", עוצר במקום שנוזכר וחוזר לברכת "השנים" ומתחיל "ברך עלינו" וממשיך בברכות "תקע" "השיבה וכו'" על הסדר.

יב. אם נזכר רק אחרי שאמר "יהיו לרצון אמרי פי" האחרון, הסמוך ל"עושה שלום", אפילו אם טרם עקר רגליו, חייב לחזור לתחילת תפילת שמונה עשרה. אבל אם לא סיים הפסוק ואפילו לא אמר "צורי וגואלי" יכול לחזור לברכת "ברך עלינו". ענין בא"י בשלח יח, כה"ח קיז ס"ק כח.

יג. כשחוזר אדם מתחילת תפילת י"ח בגלל טעות, אינו צריך לחזור ולומר "ה' שפתי תפתח" כיון שכבר הוא בתפילה. בא"י ש"ש ויקרא יב. אבל שליח ציבור כשחוזר חזרת השי"ץ מתחיל "ה' שפתי" אע"פ שכבר התפלל כי בציבור אימת הציבור גדולה. האשכנזים לא נוהגים שהשי"ץ אומר לפני החזרה "ה' שפתי". וסומך על אמירתו בתפילת הלחש. ויש שאומרים אותו בשקט.

המסופק

אם יש לו ספק ואינו יודע מה אמר בין בקיץ בין בחורף, עד שלושים יום מפסח חזקה שהזכיר "ברך עלינו". וכן להפך, עד שלושים יום אחרי ז' במרחשוון חזקה שהזכיר "ברכנו" כי בכך הוא רגיל. וצריך לחזור כפי שכתבנו למעלה. ואם נסתפק לאחר 30 יום, אין צריך לחזור. וענין בא"י בשלח אם טעה תוך לי יום וכן אם טעה אחר לי יום.

תשעים פעם להרגיל את הלשון

א. אם מליל ז' במרחשוון אמר 90 פעם "רופא חולי עמו ישראל - ברך עלינו", או ממוצאי יום טוב ראשון של פסח אמר 90 פעם "רופא חולי עמו ישראל - ברכנו", ואחר כך הסתפק - אינו חוזר ענין ש"ש קיד קיז ובא"י בשלח.

ב. אשכנזים לא משנים את פתיחת הברכה בחורף ותמיד אומרים "ברך" בתחילת הברכה ורק בחורף משנים באמצע ואומרים "ותן טל ומטר לברכה" ובקיץ אומרים "ותן ברכה". לכן כשרוצים לומר 90 פעם עליהם לומר "ותן טל ומטר לברכה" ויש אומרים רק "ותן טל ומטר לברכה" ולא נוהגים כן.

המסופק בהלכה באמצע התפילה

מי ששכח ולא יודע מה לעשות, ואי אפשר לו להפסיק בתפילה ולשאול אנשים אחרים כדי לא להפסיק בדיבור - ילך בשתיקה ויפתח סידור שיש בו הלכות או יפתח ספר הלכות ויעיין לידע מה ההלכה וימשיך בתפילתו.

יש אומרים שיעיין ויחזור למקומו כי "כל הקובע מקום לתפילתו אלקי אברהם בעזרו" ויש מי שאומר שישאר איפה שהסידור. ואם מקומו קבוע טוב לחזור למקומו, ואם מקומו אינו קבוע - יעמוד במקום שמצא את ההלכה ועיין סי' קי"ד כה"ח ס"ק כ"א.

שילוב תפילת יחיד בתפילת ש"ץ

מי ששכח לומר "ברך עלינו" והגיע עד "שמע קולנו" והתחיל "רצה" מהדין צריך לעצור במקום שנוזכר, לחזור לברכת "השנים" ולחזור לומר "ברך עלינו" "תקע" "השיבה וכו'" על הסדר.

*רוצים לקבל קול צופיך באמייל כל שבוע !!

שלחו לנו בבקשה באמייל ל- webmaster@harav.org

